

Írta: Kovács Imre, Nagy Tibor

A kiskorúak sértetté válásának tapasztalatai Jász-Nagykun-Szolnok megyében (1990-1995 között)

A gyermekvédelmi munka valódi értéke akkor derül ki, ha elhanyagolják. Igaz ez a kiskorúak bűnözésére és áldozattá válásuk megelőzésére is.

Ha ifjúságvédelemről beszélünk, hajlamosak vagyunk csak a kiskorú bűnözőkre, az ifjúkori bűnözés megelőzésére gondolni. Kevesebb szó esik a 18 év alatti áldozatokról, pedig ez a terület is a fiatalok védelmének szerves részét képezi.

Előljáróban Jász-Nagykun-Szolnok megye néhány tájékoztató adatát ismertetjük, amely képet ad a megye fiatal lakosságáról, veszélyeztetettségéről.

A veszélyeztetett kiskorúak

A statisztikai adatok szerint a megye lakossága 1990-1994³ között átlagban mintegy 422000 fő volt.

Ugyanebben az időszakban a 18 év alatti fiatalok száma 111 000-ről 100 ezerre, a népességen belüli arányuk 26, 3%-ról 23, 8%-ra csökkent.

A társadalmi-gazdasági folyamatokban bekövetkezett változások (munkanélküliség, reálbércsökkenés) a családok többségénél az életszínvonal eséséhez vezetett. Ennek eredménye, hogy 1990 és 1994 között 154, 3%-kal – 6 787-ről 17 259-re – növekedett a veszélyeztetett kiskorúak száma. A legnagyobb mértékű emelkedés az anyagi okok miatt nyilvántartásba vett kiskorúak adataiban volt tapasztalható. Amíg 1989-ben 2 493 fő volt anyagi okok miatt veszélyeztetve, addig 1994-ben⁴ 13 222 fő. A települések önkormányzatai rendkívüli erőfeszítéseket tettek. A költségvetésük 30-45%-át segélyek kifizetésére fordították. Ennek köszönhetően 1995-ben az előző évhez viszonyítva 13, 2%-kal kevesebb a veszélyeztetett kiskorúak száma és a változás egyértelműen az anyagi okok miatt nyilvántartott 18 év alattiak számának – 2500 fő – csökkenésével magyarázható.

A kiskorú sértettek

Szolnok megyében 1990-1995 között 2298 kiskorú vált ismertté. Számuk 1990-1993 között stagnált: átlagban 349 fiatal vált bűncselekmény áldozatává. Ugrásszerű, 35%-os növekedés 1994-ben következett be, míg 1995-ben nem történt változás.

10000 kiskorú lakosból a stagnálás időszakában évente 33 fő, 1994-ben és 1995-ben 45 fő sérelmére következett el bűncselekményt. Alapvető eltérést mutat a felnőtt sértettek és a kiskorú áldozatok számának évenkénti alakulása. Ebből adódóan összefüggés nem állapítható meg a két adatsor között sértetté válás szempontjából.

(Eddig a „lakóhely” ezután az „eljáró hatóság” szerinti bontás adataira támaszkodunk. Bár a két statisztikai szempont különböző, és emiatt a kapott értékben is mutatkozik eltérés, ez azonban nem akkora, hogy téves következtetésre jutnánk.) A rendelkezésre álló megyei adatokból a következő tapasztalatok szűrhetők le:

³ 1995-re vonatkozó adatok még nem álltak rendelkezésre.

⁴ 1990-es adat nem áll rendelkezésre.

Általánosságban megfogalmazható, hogy a gyermek- és fiatalkori életszakaszon belül jelentősége van a sértett korának és nemének.

LA 18 év alatti sértettek 74%-a fiatalkorú volt. Ennek alapján kijelenthetnénk, hogy áldozattá válás szempontjából ők a legveszélyeztetettebbek, vagyis az ifjúságvédelemben a hangsúlyt ennek a korosztálynak a megóvására kell helyezni. Ez azonban féligazság, ha figyelembe vesszük a kisebb gyermekek kiszolgáltatottabb helyzetét. (Erről a későbbiekben részletesebben szólunk.)

2. A kiskorú sértettek 69%-a fiú. Megfigyelhető, hogy 12 éves korig a fiúk-leányok számában alig van eltérés, az arány 13. életév betöltése után tolódik el az „erősebb nem” felé.

3. A 13. év „vízválasztó” abból a szempontból is, hogy minimálisan a kétszeresére növekszik a sértett gyermekek száma az egy évvel fiatalabbakhoz viszonyítva.

A 2. és 3. pont adatai két okkal is magyarázhatóak. A pubertáskor kezdetével a szülő közvetlen felügyelete, irányítása „kezd lazulni”. PL: a gyermek egyedül megy haza az iskola délutáni foglalkozásairól, edzésről (télen is, mikor korábban sötétedik), vagy házibuliba, diszkóba jár (ezt természetesen meghatározza a szülő-gyermek kapcsolata). Felnöttes szokásokat követ, amelynek nem tudja, nem látja a következményeit.

Másfelől azonban a szülők is több mindent megengednek a gyermekeiknek, mert fiatalként már ők is szabadabban élhettek az 1960-as években, mint a szüleik. E tekintetben folyamatos generációs-szemléletváltozás figyelhető meg. Viktimitás szempontjából tehát 13 éves kortól bővülnek a sértetté válás lehetőségei.

A bűncselekmények szerkezete az egyes korosztályoktól függően alakul. A legnagyobb mértékű változás a vagyon elleni bűncselekményeknél tapasztalható, amikor a gyermek iskolába kerül. Ez természetesnek mondható, hiszen az óvodásoknak egyrészt szinte nincs is vagyontárgya, másrészt az a közösség- életkor szempontjából – sokkal homogénebb, mint az általános iskolai. Hatéves kortól egyre gyakrabban válnak ún. alkalmi lopások sértettjévé. Az iskola udvaráról eltűnnek a kerékpárok, az öltözőszekrényből dzsekik, cipők vagy éppen a készpénz. Külön figyelmet érdemel az egy-öt éves korosztály. Sérelmükre 1990-1995 között 57 tettes 65 bűncselekményt követett el. A családok egzisztenciális alapjainak gyengülése, a veszélyeztetett kiskorúak számának növekedése, a korai megelőző rendszerek működésének hiányosságai miatt ez a szám csak töredéke annak, amennyi valójában történik. A gyermekek családon belüli kiszolgáltatott helyzetét két adat is bizonyítja:

- az áldozatok 70%-ának sérelmére a szülő követte el a bűncselekményt. (A közlekedési bűncselekménynél a statisztikai adatlapok nem tartalmazzák a sértett-elkövető közötti viszonyt);

- az esetek – a személy elleni és közlekedési bűncselekmények 63%-ában – a gyermekek meghaltak vagy súlyos sérülést szenvedtek. A házasság, a család, a nemi erkölcs elleni bűncselekményi kategórián belül egy alkalomtól eltekintve kizárólag kiskorú veszélyeztetése miatt indult eljárás. Ezek között előfordult olyan eset, amikor az apa négy éves gyermekének hátát cigarettával több helyen összeégette. Bár ez nem tartozik a 63%-hoz, de a védtelenségét, a kegyetlenséget jól tükrözi.

A megelőzés és a rendőrség szerepe

A probléma kétirányú. Kérdés, hogy a bűnmegelőzés szempontjából melyik megoldásra fektessük a nagyobb hangsúlyt?

Vajon a fiatalkorúak tömeges sértetté válásának megakadályozása a fontosabb vagy annak elkerülése, hogy a gyermekek családon belül súlyos bűncselekmények áldozatai legyenek, bár ők sokkal kevesebben vannak. Úgy gondoljuk mindkettő egyformán fontos.

Egyrészt a gyermekben 13 éves korára „önvédelmi képességet” kellene kialakítani. Ekkorra meg kell tanulnia saját értékeire vigyázni (pl. alkalmi lopások elkerülésére), de fel kell készíteni a konfliktushelyzetek elkerülésére, illetve a legkisebb sérelemmel járó megoldások megismerésére. (PL: rablások, nemi erkölcs elleni bűncselekmények). A rendőrség biztonságra nevelő programja, a D. A. D. A. megfelelőnek tűnik a célok elérésére, mivel az osztályfőnöki órák erre nem igazán alkalmasak. Nagyon fontos a rendszeresség, az állandó jelenlét a gyermekek között.

Másrészt erősíteni kell a deviáns családban nevelkedő gyermekek védelmét, sok esetben saját szüleitől kell megóvni őket.

Különös gondot kellene fordítani, mert az a gyermek, aki kezdetben sértett – akkor is, ha az eset nem jutott a hatóság tudomására –, később fiatalkorúként bűnelkövetővé válhat. E tekintetben a rendőri bűnmegelőző intézkedések csupán tüneti kezelések.

A mélyebben rejlő és a családon belül, gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmények alapvető okainak (szociális, pedagógiai, pszichológiai) orvoslására a rendőri eszközök nem alkalmasak. Erre megfelelően kiépített intézményrendszer és szakellátási hálózat képes csak.

Teljesen egyértelmű, hogy az ifjúságvédelmi munkának csak egy szeletét vállalhatja a rendőrség. Egyfelől elvégzi azokat a tevékenységeket, a-melyeket a törvények, utasítások parancsok előírnak. Másfelől a „civil” szervezetek rendelkezésére bocsáthatja azokat a tapasztalatokat, amelyekhez a maga speciális erőinek, eszközeinek felhasználásával jutott, ugyanakkor végső megoldására nem alkalmasak, illetve meghaladják hatáskörét. Nagyon fontos, hogy a két terület között a rendőri ifjúságvédelem megtalálja az egyensúlyt.

Míndezekből következik, hogy a gyermekvédelemben jelentkező problémák orvoslásának elengedhetetlen feltétele – az összetettségből adódóan – az egyes szakterületek – ide tartozik a rendőrség is – szoros, összehangolt együttműködése.

Bár a Szolnok megyei adatokra támaszkodtunk, végül a régi határain túlmutató következtetéseket vontunk le, de a probléma megoldása is túlnő a megye lehetőségein és határain.

(A Belügyi Szemle, 1996/12. számában megjelent tanulmány rövidített változata.)